

ALGEMENE INLEIDING

DIRK LUYTEN & XAVIER ROUSSEAU

In 1998 publiceerde het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* een themanummer over juridische beroepen in België in de negentiende en twintigste eeuw. Het was pionierswerk, waaraan verschillende rechtshistorici, die toen nog sterk verspreid werkten, een bijdrage leverden. Dertien jaar later is de situatie van de geschiedenis van het recht sterk veranderd. Meer en meer historici en juristen beoefenen de rechtsgeschiedenis en werken samen. Sinds 2004 beschikken we over een eerste algemene synthese ¹. De interuniversitaire attractiepool (IUAP) ‘Sociopolitieke geschiedenis van de Belgische justitie’, die sinds 2007 loopt, heeft aan onderzoekers van de UCL, de UGent, de FUSL, het ARA en het SOMA de mogelijkheid geboden om verschillende terreinen van de rechtsgeschiedenis verder uit te diepen. Deze IUAP heeft een institutionele focus, maar het was de bedoeling van het project ook aandacht te besteden aan de mensen die instaan voor de rechtsbedeling of, algemener, de vertaling van de justitie naar de samenleving. Dit aspect komt niet alleen aan bod in een aantal lopende doctoraten die in het kader van de IUAP worden voorbereid, maar het staat ook centraal in dit themanummer, dat weliswaar uitsluitend aan de professionals van het recht in de twintigste eeuw is gewijd.

De verschillende artikelen in dit nummer zijn het resultaat van een open oproep. Onderzoekers van de IUAP hebben een bijdrage geleverd, naast andere, vooral jongere historici, die in hun onderzoek aandacht besteden aan de rol en de positie van juridische professionals. Wat hier wordt gepresenteerd is nieuw en origineel onderzoek, steeds gesteund op bronnenonderzoek (meestal op archiefmateriaal). Het begrip juridische professionals werd ruim opgevat. Niet alleen magistraten komen aan bod, maar ook politiemensen en personen belast met bewaking, opvoeding en reclassering van opgesloten groepen. Er gaat zowel aandacht uit naar de beleidsmakers als naar het personeel belast met uitvoerende taken. De keuze voor de twintigste eeuw is een bewuste keuze. Als gevolg van de oorlogen, de bestraffing van de collaboratie en de uitbouw van de welvaartsstaat is niet alleen het juridisch apparaat sterk geëxpandeerd, maar kwamen er nieuwe juridische beroepen bij, of werden stappen gezet in de richting van professionalisering; een kwestie die in een aantal bijdragen aan bod komt. Bovendien zijn verschillende bijdragen gebaseerd op nieuwe of tot nog toe weinig onderzochte bronnen. Voorbeelden daarvan zijn persoonlijke dossiers van magistraten, rijkswachters, opgesloten meisjes ² of epuratedossiers. In het kader van de professionalisering van administraties in de loop van de twintigste eeuw worden deze laatste trouwens op grote schaal geproduceerd. Als instrumenten van een moderne administratie dienen ze tevens om, na roerige periodes zoals de bezettingen, het gedrag van de individuen

1 DIRK HEIRBAUT, XAVIER ROUSSEAU & KAREL VELLE (red.), *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden = Histoire politique et sociale de la justice en Belgique de 1830 à nos jours*, Brugge, 2004.

2 FRANCA IACOVETTA, WENDY MITCHINSON, *On the Case : Explorations in Social History*, Toronto, 1998; LUDIVINE BANTIGNY, JEAN-CLAUDE VIMONT (red.), *Sous l'œil de l'expert. Les dossiers judiciaires de personnalité*, Rouen, 2010.

die werkzaam zijn in deze administraties te evalueren. Zoals de gerechtelijke dossiers weerspiegelen deze administratieve dossiers meer het denken van de instelling dan de praktijken van de betrokken individuen³. Vooral de seriële analyse van deze dossiers legt de onderliggende denkbeelden van de bureaucratische machtsuitoefening en het ontstaan van ‘grijze normen’ bloot. Deze analyse brengt ook concrete praktijken van de juridische actoren tegenover bepaalde bevolkingsgroepen aan het licht, evenals de dagelijkse realiteit van de omgang met de deontologie (normvervaging, tolerantie). In die zin vormen deze persoonlijke dossiers een uitzonderlijk rijke bron voor een nieuwe socio-politieke geschiedschrijving van het recht als instrument van sociale regulering.

In dit themanummer worden deze evoluties, of althans aspecten ervan, gedocumenteerd. Het nummer is verscheiden, zowel wat de benadering als wat de thema's betreft. Meer institutionele benaderingen wisselen af met meer op de personen gerichte analyses en een auteur heeft gekozen voor een biografische invalshoek. Een Nederlandse collega vergelijkt België en Nederland. De meeste auteurs bekijken de professionals van het recht vanuit een sociaal perspectief. Recht beoefenen is immers een maatschappelijke activiteit. De politiek is nooit ver weg, maar de relatie tussen de politiek en de juridische professionals, zo tonen de meeste bijdragen aan, is vaak gespannen.

De grote impact van de politiek vloeit voort uit de toenemende verwevenheid van staat en maatschappij, één van de fundamentele kenmerken van de geschiedenis van de twintigste eeuw. De wereldoorlogen versnelden het proces. Anderzijds is de spanning die er bestaat tussen de juridische professionals en de staat een permanent gegeven en een gevolg van het feit dat juridische professionals deel uitmaken van het politieke systeem. Dat geldt vooral voor de hoogste ambten van de rechterlijke macht. Die staan centraal in de bijdragen van Mélanie Bost en Kirsten Peters. Oorlogen waren momenten waarop die verhouding soms scherp werd gesteld en de hoge magistraten de grenzen van hun macht aftastten en deze wat trachtten te verleggen.

Omdat juridische professionals deel uitmaken van het politieke systeem, is het toewijzen van posities in het rechtssysteem een politieke kwestie. Dat was heel duidelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen het sanctioneren van ‘postverlating’ werd gebruikt om magistraten aan de kant te zetten. Wat opvalt in het artikel dat Kirsten Peters aan deze kwestie wijdt, is de louter institutionele lectuur van de ‘politiek’ door de Belgische magistratuur, die weinig oog had voor de specificiteit van het nazisme.

Ook in het democratische Belgische regime was de benoeming van (hoge) magistraten een politieke kwestie. Het artikel van Eva Schandevyl geeft een overzicht van de carrière van Walter Jean Ganshof van der Meersch, één van de meest emblematische magistraten

³ MARY DOUGLAS, *How Institutions think*, Syracuse, 1986. Bijvoorbeeld : MARC BONINCHI, *Vichy et l'ordre moral*. Parijs, 2005.

van de twintigste eeuw, die in vele politieke conflicten een rol speelde. Het artikel toont echter de subtiliteit van de relatie magistratuur - politiek en maakt duidelijk dat naast politieke ook sociologische mechanismen een doorslaggevende rol speelden in de toewijzing van topfuncties in de magistratuur : het kwam erop aan over het juiste sociaal en in mindere mate cultureel kapitaal te beschikken.

Professionals van het recht neigen ertoe hun beroep af te schermen van de politiek, ook al spelen sommigen zelf een politieke rol en kan het afschermen ook worden gelezen als een middel om die eigen politieke rol te bestendigen. Eén van de strategieën is het ontwikkelen van een korpsgeest en de daarbij horende mechanismen om die te handhaven. Na een oorlogssituatie worden deze mechanismen beter zichtbaar en kan het belang ervan beter worden ingeschat. Jonas Campion ontwikkelt dit thema aan de hand van de Rijkswacht. Het tuchtrecht was er niet alleen op gericht om diegenen die zich onwaardig hadden gedragen te sanctioneren, maar het diende ook voor de constructie van een soort ideaaltipe van de rijkswachter in oorlogstijd. Het moest de houding van het korps en de inschakeling in de politiek van het minste kwaad aanvaardbaar maken. Bovendien moest het het korps opnieuw legitimiteit verschaffen, zodat het volop zijn rol kon spelen in de restauratie van het gezag van de staat na de bevrijding. Een gelijkaardig mechanisme speelde bij de zuivering van de magistratuur na de Eerste Wereldoorlog, onderwerp van het artikel van Mélanie Bost. Ook Bost geeft aan dat het erom ging de eenheid van de groep te bevestigen en een beeld op te hangen van een korps waar de eenheid had geprimeerd tijdens de bezetting, ook al was er in realiteit sprake geweest van verdeeldheid.

Epuratie, een vorm van rechtspreken door gelijken op basis van weinig gecodificeerde (gedrags)regels, was één van de sleutelmechanismen in de herbevestiging van de rol en de autonomie van de eigen beroepsgroep. De twee laatst genoemde artikelen tonen dat goed aan en nodigen vooral uit tot verder onderzoek in andere sectoren. Het fenomeen ‘epuratie’ is in België immers slecht gekend.

Op basis van drie case-studies – over de epuratie van de magistratuur in 1918, over het optreden tegenover de postverlating in 1940 en over de epuratie van de Rijkswacht vanaf 1944 –, kan men vaststellen dat de epuratie op drie manieren diende als legitimering van een korps dat ertoe verplicht was geweest tot een vergelijk te komen met de bezetter. In de eerste plaats was er de stigmatisering van een minderheid van ‘zwarte schapen’, die als een marginaal deel van een korps werd beschouwd. Voor gedrag met een ambigu karakter werd de voorkeur gegeven aan een interne epuratie met soepelere en minder publieke sancties in de professionele sfeer. En ten slotte was er de definitie “*a contrario*” van het model van de “trouwe dienaar van de staat”, respectievelijk de magistraat, de burgermeester of de rijkswachter. Zoals Mélanie Bost opmerkt zorgde de Eerste Wereldoorlog voor een breuk met de praktijk van doofpotoperaties, die eigen is aan corporatistische groepen en die in de negentiende eeuw kon gedijen in een context

van een omfloerste politisering van de magistratuur door liberale en katholieke elites⁴. Justitie en in mindere mate politie worden thema's in het publieke debat, in de pers en in het parlement. Dit fenomeen wordt nog versterkt met de Tweede Wereldoorlog.

Epuratie kent een ruime 'grijze zone', wat wijst op de autonome ontwikkeling van bureaucratische praktijken die weinig oog hebben voor de legaliteit die eigen is aan het strafrecht en het burgerlijk recht⁵. Deze machtsuitoefening door de bureaucratie komt duidelijk naar voren in het onderzoek over berechting van minderjarigen. Daarbij stelt de macht van rechters en experts, wiens optreden gelegitimeerd wordt in naam van het belang van het kind en de noodzaak aan maatschappelijke interventie, de rechten van de verdediging in de schaduw⁶.

Een ander middel om de grenzen met de politiek te bewaken, is de professionalisering van het beroep, waarbij wetenschap wordt ingezet. Deze professionalisering is één van de centrale thema's van het artikel van François Welter over het ontstaan van de gerechtelijke politie na de Eerste Wereldoorlog. Welter geeft aan hoe een praktijk, geboren uit noodzaak en uitgewerkt door praktijkmensen, maar niet echt juridisch omkaderd, een bron kon zijn van nieuwe regelgeving en institutionalisering.

De twee wereldoorlogen hebben een grote impact gehad voor verschillende juridische professionals. Die impact vloeit niet alleen voort uit de bezetting, het naast elkaar bestaan van verschillende rechtssystemen, een al dan niet duidelijke regeling van rechten en plichten van de verschillende ambtenaren en magistraten en de relativiteit van rechtsprincipes ten aanzien van de machtspolitiek van de bezetter. Het grote belang van oorlogen voor de ontwikkeling van verschillende beroepsgroepen vindt zijn oorsprong vooral in het schaaffect dat gepaard gaat met het beëindigen van een oorlog. De rechtsbedeling dient op korte tijd voor grote groepen te worden georganiseerd. Het voorbeeld bij uitstek is de bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog.

4 Een mooi voorbeeld geeft FRANÇOISE MULLER, *La Cour de cassation belge à l'aune des rapports entre pouvoirs. De sa naissance dans le modèle classique de la séparation des pouvoirs à l'aube d'une extension de la fonction juridictionnelle 1832-1914/1936*, Brugge, 2011.

5 Koen Aerts toonde dit heel goed aan voor de administratieve maatregelen die incivieken stigmatiserden of uitsloten van de voordelen van de welvaartsstaat : KOEN AERTS, "Repressie zonder maat of einde ?" *De juridische reïntegratie van incivieken in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling Geschiedenis, UGent, 2011.

6 ELS DUMORTIER, *De jeugdrechter in twijfel. Een onderzoek naar het ontstaan en de praktijk van de kinderrechter*, Brussel, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling Criminologie, VUB, 2006; MARGO DE KOSTER, *Weerbaar, weerspanning of crimineel ? Meisjes en jonge vrouwen tussen emancipatie en delinquentie tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw*, Brussel, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling Geschiedenis, VUB, 2003; AUREOLE FRANÇOIS, *Guerres et délinquance juvénile (1912-1950). Un demi-siècle de pratiques judiciaires et institutionnelles envers les mineures en difficulté*, Louvain-la-Neuve, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling Geschiedenis, UCL, 2008; VEERLE MASSIN, *Protéger ou exclure ? L'enfermement des filles perdues de la Protection de l'enfance à Bruges (1922-1965)*, 3 dln., Louvain-la-Neuve, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling Geschiedenis, Kunst en Archeologie, UCL, 2011.

Die had als gevolg dat heel veel mensen opgesloten werden, een situatie waarop het nog sterk geïndividualiseerde gevangenisregime niet berekend was. Dit leidde, zoals Helen Grevers aangeeft, tot uit noodzaak geboren veranderingen in de systemen van opsluiting en de daarmee gepaard gaande problemen. Tevens opende het voor bepaalde professionals, in dit geval reclasseringsdeskundigen, nieuwe perspectieven : ze konden nagaan in welke mate nieuwe methodes en opvattingen – resultaat van wetenschappelijk onderzoek – de praktijktoets konden doorstaan.

Na een oorlog, zo was de opvatting, moest werk worden gemaakt van een heropvoeding van bepaalde bevolkingsgroepen. Na de Tweede Wereldoorlog ging het om de collaborateurs. Ook hier speelde een schaaleffect : precies omdat het ging om een grote groep kon hun re-integratie niet achterwege worden gelaten, al was het maar om sociale en politieke spanningen te vermijden. Na de Eerste Wereldoorlog zien we een gelijkaardige evolutie met jonge vrouwen die de integriteit van de bevolking in het gedrang konden brengen. Het moreel herstel van de Natie stond op het spel. Die omstandigheid verantwoordde een verdere professionalisering. Om die heropvoeding tot een goed einde te brengen was er nood aan een wetenschappelijke benadering en technisch geschoold personeel.

Dat de praktijk de theorie niet altijd volgde, toont het artikel van Veerle Massin aan. Het vervangen van niet-opgeleide kloosterzusters door daartoe meer bevoegd geachte sociaal assistenten of pedagogisch geschoolden, om moeilijk handelbare jonge meisjes opgesloten in instellingen te omkaderen, kon zich pas doorzetten in de jaren 1950. Dat was dus meer dan tien jaar na de hervormingsbeweging die de justitie na 1945 in gang had gezet. Verschillende oorzaken kunnen worden aangehaald. Vaak wordt verwezen naar de budgettaire impact : opgeleide professionals kosten meer, zeker wanneer hen carrièreperspectieven werden geboden. Daarbij rijst de vraag of de financiële inspanningen wel voor alle groepen zinvol werden geacht : professionele begeleiding was kennelijk minder noodzakelijk voor meisjes dan voor jongens. Voor de bescherming van jonge meisjes werd de professionalisering door de politiek geïnitieerd. Wat daarbij opvalt, is dat de politieke tegenstelling tussen klerikalen en anti-kerikalen zich veel minder liet voelen dan in dat tijds kader kon worden verwacht : de jaren 1950 waren zeer sterk getekend door de levensbeschouwelijke breuklijn. Hervormingen, door de katholiek Paul Struye op de rails gezet, werden door de liberaal Albert Lilar in de praktijk gebracht en een private katholieke instelling stond model voor de hervormingen in de officiële instellingen. Een fenomeen dat nauw samenhangt met het beëindigen van een oorlog is de (al dan niet tijdelijke) toename van de rol van de staat in de maatschappij. De staat krijgt controle over grote groepen mensen. Juridische professionals zijn de instrumenten van dat proces.

De staat is geen onproblematisch concept. Taken van regulering van sociale verhoudingen lagen niet noodzakelijk in handen van de staat zelf. De staat kon ze delegeren aan sociale

organisaties of zich bewegen op terreinen die traditioneel in handen waren van sociale organisaties, wat tot conflicten kon leiden. Het gaat om een oud spanningsveld in de Belgische politiek, waarbij de balans vaak overhelde naar de sociale organisaties, zoals in de sociale verzekeringen en sociale zekerheid. Reclassering van veroordeelden was al sinds de jaren 1930 een staatszaak. Na de Tweede Wereldoorlog werd voor de heropvoeding van de incivieken die weg verder gezet, in tegenstelling tot Nederland, waar die taak was uitbesteed aan een private stichting. Ze was politiek enigszins verkaveld, al primeerde dat politieke label niet, aangezien de voortrekkers ook wetenschappers en professionals waren en zich als zodanig profileerden. In de Belgische heropvoedingsadministratie gaven professionals die behoorden tot één levensbeschouwelijke strekking de toon aan. Ook hier geldt dat ideologische opvattingen in de schaduw werden gesteld door de wetenschappelijke inzichten waarop het beleid gebaseerd was.

Het thema van de morele restauratie na de bevrijding, die gepaard ging met een ‘*moral panic*’, is een thema dat meer onderzoek verdient. Het perspectief van de professionals en de professionalisering biedt een goede invalshoek. In Nederland is al onderzoek gebeurd naar de ‘onmaatschappelijkheidsbestrijding’, een fenomeen dat na de Tweede Wereldoorlog sterke impulsen kreeg en bijdroeg aan de ontwikkeling van het welzijnswerk met zijn eigen professionals⁷. De professionals opereerden soms in het grensgebied met het recht, maar boden vooral alternatieve vormen van sociale regulering. Deze ‘onmaatschappelijkheid’ was een belangrijke politiek-maatschappelijke kwestie. In België was het fenomeen minder uitgesproken. Of was het misschien uitbesteed aan verzuilde organisaties? Of nog, speelde de Eerste Wereldoorlog hier een rol: was, met andere woorden, de kwestie al eerder aan de orde geweest? Het beroep van maatschappelijk assistent ontstond in België na de Eerste Wereldoorlog, maar werd na de Tweede Wereldoorlog geïnstitutionaliseerd. Is dat een indicatie dat men ook in België ‘onmaatschappelijkheid’ zag toenemen en er nood was aan professionele deskundigen om ze een halt toe te roepen?

De vaststelling dat *sociale ingeneering* noodzakelijk werd geacht om ‘brave burgers’ te produceren, lijkt verband te houden met de perceptie dat democratieën geen sociale integratie konden waarborgen, een zwakte die vooral tijdens de oorlogen zichtbaar werd. De voortschrijdende professionalisering en de uitbreiding van het juridische veld naar het sociale, lijken adequate antwoorden op de uitdagingen van maatschappelijke ontwrichting, overbevolking en degeneratie. Zowel het wetenschappelijk discours als de morele debatten werden van de jaren 1920 tot de jaren 1950 door deze thema’s beheerst⁸. De resocialisatie is gericht op bevolkingsgroepen die verondersteld worden

7 HANSJE GALESLOOT, MARGREET SCHREVEL (eds.), *In fatsoen hersteld: zedelijkheid en wederopbouw na de oorlog*, Amsterdam, 1987.

8 Voor het interbellum: JAN KOK, JAN VAN BAVEL (red.), *De levenskracht der bevolking. Sociale en demografische kwesties in de Lage Landen tijdens het Interbellum*, Leuven, 2010.

slecht geïntegreerd te zijn in een staat die vindt dat hij zich moet inzetten voor de emancipatie van zijn burgers. In dit nummer wordt gefocust op twee sociale categorieën die door deze juridisch-sociaal aanpak worden gevisieerd : jonge delinquente meisjes en collaborateurs. Deze twee groepen werden niet toevallig uitgekozen. Beide bevinden zich in de marge van het sociale systeem, zoals dat de door de (sociale) staat was vastgelegd. De jonge meisjes staan voor opstandigheid en ontvoogding tegenover een maatschappij die langzaam een plaats verleent aan de vrouw in het economische, sociale en politieke leven. De collaborateurs contesteren de parlementaire democratie en verdedigen corporatisme en een autoritair regime.

Wederaanpassing, socialiseren, het opnieuw inpassen in de samenleving : deze nieuwe concepten van het droombeeld van de geïntegreerde maatschappij veronderstellen dat afstand werd gedaan van het systeem van moralisering door celstraffen en disciplineren volgens het ‘model Ducpétiaux’, maar ook van de segregatie en de uitsluiting volgens het model van sociale verdediging van Adolphe Prins⁹. Vandaar ook het geleidelijk invoeren van een gemeenschapsregime in gevangenen, of het aanstellen van psychologen in de instellingen voor misdadige minderjarigen. Dit getuigt van de transformatie van de functies toebedeeld aan penitentiaire instellingen : gestraften uitsluiten om ze opnieuw te integreren. Toch bestaan er verschillen in de middelen om die resocialisatie te verwezenlijken. De rol die in België, in tegenstelling tot Nederland, aan arbeid wordt toebedeeld in de resocialisering, getuigt van een zeker pragmatisme in functie van de wederopbouw, maar wellicht ook van het wantrouwen tegenover een staat en zijn ideologie van re-integratie.

Een tweede thema dat nadere beschouwing verdient, is de integratie van professionals in internationale netwerken van specialisten. Dergelijke netwerken zijn een traditie bij sociale hervormers. Ze bestonden al in de negentiende eeuw, lieten de circulatie van nieuwe ideeën en methodes toe, droegen bij tot professionalisering en waren van belang voor de uitbouw van individuele carrières¹⁰. Internationalisme was een belangrijke component van de naoorlogse politieke en ideologische vernieuwing¹¹ en als zodanig de tegenpool van het ‘nationale herstel’ dat reclasseerders moesten bewerkstelligen. Hoe die relatie er precies uitzag, welke concepten en methodes circuleerden, hoe ze werden opgepikt en ingezet door professionals in hun nationale contexten, kan worden onderzocht via een studie van die netwerken zoals de *Commission internationale*

9 MARIE-SYLVIE DUPONT-BOUCHAT, “Ducpétiaux ou le rêve cellulaire”, in *Déviance et Société*, 1988, Dl. 12-1, p. 1-27; FRANÇOISE TULKENS, *Généalogie de la défense sociale en Belgique (1880-1914)*, Brussel, 1988; ERIC MAES, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen/Appeldoorn, 2010.

10 JASMIEN VAN DAELE, *Van Gent tot Genève. Louis Varlez : een biografie*, Gent, 2002; DIRK JAN WOLFFRAM, *Vrij van wat neerdrukt en beklemmt. Staat, gemeenschap, sociale politiek, 1870-1918*, Amsterdam, 2003, p. 54-56, 150-154.

11 ELS WITTE, *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa. Belgische naoorlogse historici en de naoorlogse politiek-historische projecten (1944-1956)*, Kapellen, 2009, p. 146.

permanente pour l'étude de la répression contre le droit des gens et des faits commis dans l'intérêt de l'ennemi, waarin Belgische reclasseringsdeskundigen actief waren. Internationale netwerking bestond ook bij de politie, waarbij de gerechtelijke politie zich onderscheidde van de gemeentepolitie en de Rijkswacht door zich te engageren in de *Commission Internationale de Police* (CIPC), de voorloper van Interpol. De eerste naoorlogse voorzitter van de CIPC was Fernand Louwage. Hij werd opgevolgd door Firmin Franssen¹². Hetzelfde geldt voor het internationale lobbyen van sociale organisaties en van regeringen in commissies van de Volkenbond en de UNO¹³. Belgische juridische professionals zijn ook actief op andere terreinen, zoals het oorlogsrecht of de bestuurskunde¹⁴.

De productie van gestandaardiseerde informatie, de rationalisering van de bureaucratische technieken, het gebruik van wetenschappelijke methodes in de observatie en het werk van de experts, verantwoordt een groeiende inspanning op het vlak van de vorming van de professionals en de ontwikkeling van nieuwe groepen van experts. Zij dragen op hun beurt bij tot een groeiende interventie van het recht in de samenleving. In de maatschappelijke sectoren waar het recht een steeds grotere rol speelt en die in dit nummer aan bod komen, speelt het gerechtelijk apparaat een centrale rol. De modernisering van de justitie loopt echter ook via gespecialiseerde diensten. De magistratuur is de kern, maar de uitbreiding van de macht van de justitie situeert zich ook voor en na het werk van hoven en rechtbanken. Dat wordt aangetoond door de hervorming van de politie en het gevangeniswezen, die de greep van de staat op nieuwe groepen van de bevolking uitbreidt.

De twee artikelen over de mechanismen waarmee zwakke schakels zowel in 1918 (Mélanie Bost) als in 1940 (Kirsten Peters) werden verwijderd, bewijzen hoezeer de magistratuur voor de buitenwereld een hecht korps vormt, maar in realiteit uiteenvalt volgens de ideologische breuklijnen van de Belgische maatschappij. Zonder een einde te kunnen maken aan de concurrentie tussen de politiediensten – die was ingegeven door wantrouwen van de elites tegenover een staatspolitie – wordt de politie geleidelijk hervormd, vooral op het platteland en in de centra waar een parket gevestigd is (gerechtelijke politie en Rijkswacht). Tegenover de ‘nieuwe criminele dreigingen’ en

12 PAUL KNEPPER, *The Invention of International Crime: A Global Issue in the Making, 1881-1914*. Basingstoke, 2009; ID., *International Crime in the Twentieth Century: the League of the Nation Era 1919-1939*, Basingstoke, 2011.

13 Bijvoorbeeld de rol van Isidore Maus, directeur van het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn in het speciale expertencomité van de Volkenbond over de handel in vrouwen en kinderen (1924-1927); JEAN-MICHEL CHAUMONT, *Le mythe de la traite des blanches. Enquête sur la fabrication d'un fléau*, Parijs, 2009.

14 RIK VERWAEST, *Van Den Haag tot Genève: België en het internationale oorlogsrecht (1874-1950)*, Brugge, 2011. De Internationale vereniging voor militair recht en oorlogsrecht en het Internationaal Instituut voor administratieve wetenschappen hebben hun zetel in Brussel [FABIO RUGGE, MICHAEL DUGGETT (red.), *IIAS/IISA Administration & Service 1930-2005-*, Amsterdam, 2005].

onder invloed van de evolutie in het buitenland werd 'uiteindelijk' een gespecialiseerd politiekorps opgericht, onafhankelijk van de lokale overheden. François Welter toont goed aan hoe deze nieuwe gerechtelijke politie verzwakt is door de crisis na de Eerste Wereldoorlog, tegengewerkt wordt door concurrenten en haar bevoegdheden begrensd ziet tot de parketten van de grote stedelijke arrondissementen. De Rijkswacht was het enige Belgische militaire korps dat actief was op het nationale grondgebied tijdens de bezetting. Jonas Champion geeft duidelijk aan hoe de instrumentalisering door de Nieuwe Orde onder de bezetting uitgewist werd door zich een verzetsidentiteit aan te meten en zich voor te stellen als enige legitieme gewapende macht in het Koninkrijk.

Bekeken vanuit een politiek perspectief, zijn de hervormingen van de strafinrichtingen (gevangenissen en heropvoedingsgestichten) gericht op het vervangen van de ideologie van moralisering door die van de resocialisering. Veerle Massin toont aan dat de medicalisering van de expertise over deze onderworpen bevolkingsgroepen (gedetineerden, minderjarigen of collaborateurs) gepaard gaat met een secularisering van het personeel dat bovendien beter wordt opgeleid. Vrouwen beginnen een rol te spelen, niet alleen in instellingen voor jeugdbescherming, maar ook bij de resocialisering in gevangenissen. Daarbij komt hun rol in de internationale feminisistische lobby, in het bijzonder op het vlak van de prostitutie ¹⁵.

Wat in dit nummer niet wordt onderzocht, is de toename van het juridisme in de parastatale instellingen en in het administratief recht. De juridisering van de welvaartsstaat gaat gepaard met de ontwikkeling van pretoriaanse praktijken die later in het recht worden geïntegreerd. De uitbreiding van de werkingssfeer van het administratief recht zorgt ervoor dat de invloed van de professionals van het recht diep doordringt in vele lagen van het maatschappelijk leven ¹⁶.

Deze toenemende professionalisering was alles behalve een succesverhaal. Op het terrein werd de besluiteloosheid om hervormingen door te voeren in de hand gewerkt door structurele factoren: gebrek aan financiële middelen, slecht opgeleid personeel en verarming van de staat ten gevolge van de bezetting. Anderzijds stonden een infrastructuur en disciplinaire praktijken uit de vorige eeuw de wetenschappelijke illusies van de nieuwe sociale experts (artsen, psychologen, sociaal assistenten...) in de weg ¹⁷.

15 CHRISTINE MACHIELS, *Les féminismes face à la prostitution aux XIXe et XXe siècles (Belgique, France, Suisse)*, Angers/Louvain-la-Neuve, ongepubliceerde doctoraatsverhandeling "en co-tutelle", UCL, Université d'Angers, 2011.

16 JEAN-MARIE YANTE, PIERRE-ALAIN TALLIER e.a., *Les parastataux en Belgique au 20e siècle. Législations. Evolutions récentes / De parastatalen in België tijdens de 20ste eeuw. Wetgeving. Recente evoluties*, Brussel, 2003.

17 MICHEL FOUCAULT, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Parijs, 1975 en de cursussen aan het Collège de France; Id., *Il faut défendre la société*, Parijs, 1997; Id., *Sécurité, territoire, population*, Parijs, 2004; Id., *Naissance de la biopolitique*, Parijs, 2004; AURORE FRANÇOIS, DAVID NIGET, VEERLE MASSIN (red.), *Violences juvéniles sous expertise(s) XIXe-XXIe siècles. Expertise and Juvenile Violence, XIX-XXI centuries*, Louvain-la-Neuve, 2011.

De activiteiten van de sociale professionals werden eveneens in diskrediet gebracht door het perverse gebruik dat de administraties en hun experts ervan maakten, zowel in de sociaal-democratische als in de totalitaire regimes (eugenetica, raciale selectie, uitroeiingspolitiek, apartheid).

Kortom, dit themanummer brengt niet alleen nieuwe inzichten over bepaalde groepen van beoefenaren van het recht, maar nodigt ook tot meer onderzoek uit. De studie van de rol van juridische professionals maakt het mogelijk te focussen op de praktijk van het recht als vorm van sociale interventie en de impact ervan op bepaalde groepen van de bevolking centraal te stellen en te begrijpen. Hierdoor verschuift de focus van de politiek naar het sociale. Het toenemende belang van het recht als techniek van sociale regulering van de complexe samenlevingen van de twintigste eeuw ligt overigens in de lijn van het demografisch, economisch, sociaal, politiek en cultureel onderzoek.